

Hvorfor er dansk svært? (1)

Af: Anne-Marie Hatami-Rezania,
lærer i dansk som andetsprog

Dansk er et temmelig svært sprog at lære, og det skyldes først og fremmest de lydige forhold: at dansk er et af de sprog i verden, der har flest vokaler, at sproget har en særlig rytmik, der får en masse lyde til at forsvinde, og at det har en meget monoton tonegang. I dette og kommende numre af ..i dialog vil vi beskrive, hvorfor det er så svært. Denne første artikel handler om enkeltlydene.

Hvor svært et sprog er at lære, afhænger i høj grad af, hvilket sprogligt udgangspunkt, man har. Er modersmålet eller et godt tillært fremmedsprog nært beslægtet med det sprog, man skal lære, er det ulige meget lettere.

Når det er sagt, så er der alligevel belæg for at karakterisere dansk som et af de sprog, der er sværest at lære. Det er ikke, fordi vi har en særlig vanskelig grammatisk struktur. På det punkt har dansk samme sværhedsgrad som sine nabosprog. At dansk er svært skyldes først og fremmest de lydige forhold.

Undersøgelser har vist, at det er nemmere for ikke-skandinaver at lære norsk og svensk end dansk, og at dette skyldes den lydige forskel på sprogene. Men det er ikke kun for udlændinge, det er svært. Center for Børnesprog ved Syddansk Universitet har lavet en undersøgelse af børns tilegnelse af enkeltord i 18 forskellige sproggrupper. Undersøgelsen viste, at danske børn kun har et ordforråd på 80, når de er 15 måneder gamle, mens svenske børn i samme aldersgruppe kan op til 130 ord, og kroatisk børn op til 200. Når de danske børn er to år, er de dog på højde med andre børn. Man antager, at denne forskel skyldes den danske lydstruktur, der gør det svært at høre, hvornår et nyt ord begynder og ender.

Hvad er det så, der er særligt for dansk lyd? I dette nummer kommer vi ind på de vanskelige enkeltlyde, mens vi i næste nummer kommer ind på prosodien, dvs. sprogets melodi og rytme, der om muligt gør vores modersmål endnu vanskeligere.

En overflod af vokaler

Et markant træk ved dansk er den utrolige mængde af vokaler og vokal-lyde. Ikke mindre end 9 i alfabetet, hvor de fleste sprog har 5 eller 6. Ud over de 9, som hver repræsenterer en lyd, er der 6 andre vokallyde. Vokallydene kan næsten alle udtales på 3 forskellige måder: kort, lang og med stød (mere om stød nedenfor). Der kan være dialektale forskelle på, hvordan vokalerne opfattes og bruges, men i alt regner vi med mindst 41 forskellige vokaler i rigsdansk. Se figur 1.

Vokal-variationer på dansk

kort vokal	lang vokal	stødvokal
m <u>i</u> t	[i]	s <u>i</u> de [i:] sm <u>i</u> l [i']
l <u>i</u> gge	[e]	b <u>e</u> de [e:] <u>e</u> n [e']
s <u>e</u> ks	[æ]	n <u>æ</u> se [æ:] h <u>æ</u> s [æ']
k <u>a</u> t	[a]	m <u>a</u> le [a:] s <u>a</u> l [a']
b <u>a</u> nk	[ɑ]	h <u>a</u> re [ɑ:] l <u>a</u> rm [ɑ']
t <u>y</u> k	[y]	t <u>y</u> ve [y:] b <u>y</u> en [y']
ø <u>l</u>	[ø]	lø <u>b</u> e [ø:] f <u>ø</u> dt [ø']
s <u>ø</u> n	[ö]	r <u>ö</u> de [ö:] str <u>ö</u> [ö']
sm <u>ø</u> r	[ö]	d <u>ö</u> re [ö:] b <u>ö</u> rn [ö']
n <u>u</u>	[u]	l <u>u</u> ne [u:] h <u>ju</u> l [u']
f <u>o</u> to	[o]	k <u>o</u> ne [o:] st <u>o</u> l [o']
k <u>u</u> l	[å]	m <u>å</u> le [å:] k <u>å</u> l [å']
l <u>o</u> v	[å]	<u>å</u> re [å:] h <u>å</u> r [å']
p <u>o</u> st	[ɔ]	
k <u>ø</u> be	[ə]	

Figur 1: Dansk er et af de vokal-rigeste sprog i verden. I rigsdansk udtale regner vi med mindst 41 vokalkvaliteter.

Det kan være meget svært for en udlænding, der kun er vant til 5 vokaler, bare at høre forskel på de danske. Hvis man ikke kan lytte sig til vokal-variationerne og imitere dem, er man nødt til at vide hvordan de produceres, dvs. hvordan munden skal formes og tungen placeres. Vokalerne opdeles i rækker afhængig af, om de er urundede eller rundede, dvs. udtales med "bred" eller rund mund, og om de er forreste- eller bagtungevokaler, altså om det er forreste eller bageste del af tungen, der løftes mod ganen (figur 2).

Der er mange vokaler, som vi ikke har "rigtige bogstaver" for, men selv de vokaler, som vi kender fra alfabetet, udtales ofte ikke, som de skrives. De "sænkes" (dvs. tungen flyttes ned-

Udtale af vokaler

Fortungevokaler blå
Bagtungevokaler rød

Urundede		Rundede	
i-rækken	y-rækken	u-rækken	
i	y	u	
e	ø	o	
æ	ö	å	
a	ä	ø	
ɑ		ɔ	

([ə] er en urundet midttungevokal)

Figur 2: Prøv at udtale i e æ efter hinanden, og mærk hvordan tungen flytter sig en anelse nedad for hver lyd. Eller i y u, og mærk hvordan læberne rundes ved y, og tungen rykker tilbage ved u.

ad), når vokalen påvirkes af andre forhold i ordet. Typisk udtales vokalen som sig selv, når lyden er lang som i "lige" [li:ə], mens den sænkes, når den er kort fx pga. dobbeltkonsonant som i "ligge" [legə], og sænkes yderligere, hvis den også er påvirket af r som i "drikke" [drægə]. Heldigvis sker sænkningen i reglen inden for samme række. Jf. figur 2

5 forskellige udtaler af g

En del af konsonanterne volder også problemer. Det gælder fx g, som udtales på ikke mindre end 5 forskellige måder: som g i fx "lagt" [lægd], stumt i fx "mulig" [mu:li], som en halvokal i fx "bog" [båw], som j i fx "regne" [ræjnə] og endelig i kombinationen ng som en nasal i fx "bange" [bæŋə].

Bogstavet r har to udtaler. Dels bagtunge-r hvor tungen holdes i ro som i "røde" [rø:ðə], en lyd der er ret vanskelig for dem, der kun kender til rullende fortunge-r. Dels et vokalisk r som i "fyr" [fyɹ], der i visse kombinationer smelter sammen med vokalen, som i "far" [fɑ:] og ved endelserne -er, -re og -ere bliver til [ɹ], fx "lære" ['lɑ:ɹ], "lærer" ['lɑ:ɹ] og "lærere" ['lɑ:ɹɹ].

Bogstavet d har også forskellige udtaler. Det kan være hårdt [d] eller blødt [ð] som i "dadel" ['dɑð'ə], og ofte udtales det slet ikke som i "plads" [plɑs]. Også h og v er stumme i bestemte kombinationer, fx "hjem" [jæm'] og "gulv" [gål].

P, t og k svækkes til b, d (hårdt) og g, når de er i indlyd, fx "spise" ['sbi:sə], lette ['lædə] og "takke" ['tægə].

Endelig skal nævnes, at dansk tillader mange konsonanter i starten eller slutningen af én stavelse, fx "stram" eller

"skælmsk". Kender man ikke til dette fra sit eget sprog, vil man ofte indsætte ekstra vokaler i udtalen eller udelade nogle af konsonanterne.

En kartoffel i halsen

Et særligt eksotisk træk ved dansk er stødet, som er det, der får folk fra andre lande til at sige, at vi taler med en kartoffel i halsen. Eller at dansk ikke er et sprog, men en halssygdom. Stødet er det, der gør forskellen i ord som "man" [man] og "mand" [man'] eller "en maler" [en'ma:lɔ] og "jeg maler" [jæj 'ma'lɔ]. Stød er en "knirkestemme" i slutningen af en vokal, der frembringes ved uregelmæssige svingninger i stemmelæberne (stemmebåndene) eller en stramning af disse. Stødet er et særligt lydligt fænomen ved dansk, som ikke har nogen entydig parallel i andre sprog, da stødet også er betydningsadskillende, jf. eksempler ovenfor. I talesprog kan det gøre hele forskellen i sætningerne: "Det vil jeg ikke" [de've jæ 'eg] og "Det ved jeg ikke" [de've' jæ 'eg].

Der er forskellige regionale variationer af stødet, og en del syddanske dialekter har ikke stød, men forlænger i stedet vokalen. Det er en mulighed, hvis man har svært ved at lave stød, men vil man gerne lyde "rigsdansk", er det nødvendigt at lære det.

Der er meget mere at sige om de danske enkeltlyde, men de er desværre ikke det eneste problem. I næste nummer af "...i dialog" kommer vi ind på det næste problem, nemlig at vi heller ikke udtaler, som vi skal, men pga. sprogets særlige rytmik "spiser" en stor del af lydene.

Man kan læse mere på www.dsn.dk, www.sdu.dk/cfb, www.målogmæle.dk (artikler af Nina Grønnum i nr.1 & 2 2008), www.nyidanmark.dk.

FAKTA

Cafémøde den 2. oktober

Er du dansker og pårørende til en af de udenlandske kursister på Sprogcentret, inviteres du hermed til Cafémøde på Sprogcentret den 2. oktober kl. 17 og et par timer frem.

Vi vil fortælle lidt om det at lære dansk, om det at være gift med en udlænding, der kommer til et nyt land, og vi er parate til at besvare alle dine spørgsmål.

Tilmeld dig cafémødet den 2. oktober ved at sende en e-mail til sprogcentret@vejle.dk.

Vi serverer kaffe og kage.

...i dialog